

SZEMLE

BALOGH LAJOS – KONTRA MIKLÓS [SZERK.], ÉLŐNYELVI TANULMÁNYOK.

Az MTA Nyelvtudományi Intézetében 1988. Október 5–6-án
rendezett élőnyelvi tanácskozás előadásai.

Linguistica. Series A. Studia et Dissertationes, 3.
A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.
[Budapest] 1990. 228 + 2 oldal

A kötet címében leírt konferenciát az élőnyelvről a nyelvtudományi intézet az újvidéki Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetével közösen rendezte.

A tanulmányokat négy témacsoportra osztva közlik a szerkesztők. Először az ún. „Budapesti szociolingvisztikai interjú” felvételei és az országos szociolingvisztikai adatfelvétel tanulmányozásának kezdeti eredményeit bemutató írások olvashatók: KONTRA MIKLÓS, a Budapesti köznyelvi vizsgálatokról; HORVÁTH VERA – REMÉNYI ANDREA ÁGNES, Az ikes ragozásról; LACZKÓ MÁRIA, Az igék feltételes mód egyes szám első személyű alakja (*én tudnék/tudnák*) használata különböző társadalmi csoportokban; TERESTYÉNI TAMÁS, Beszédszokások; PLÉH CSABA, A stigmatizáció és a hiperkorrekció dinamikájáról; KONTRA MIKLÓS. Természetesen, hogy nem hiba – nyelvi változás? A felsorolt előadások címei is eligazítást adnak arról, hogy a vizsgálatok részben a hagyományos nyelvművelés körében mozognak, még némi átfedés is van közöttük, PLÉH CSABA munkája szintén kitér az ikes ragozásra, igaz, más nézőpontból.

A második témacsoport A táji nyelvváltozatok kutatása című tanulmánnyal kezdődik (BALOGH LAJOS) majd RÓNAI BÉLA a bukovinai székely nyelvjárás hangrendszeréről, VÉGH JÓZSEF az őrségi nyelvjárás mai képéről, Pesti János kutatómódszertani kérdésekről ír. A tanulmányok zöme a sok-sok évtizedes nyelvjáráskutatási hagyomány folytatója a tekintetben, hogy a beszédhangokra nagy figyelmet fordít. BALOGH LAJOS A nyelvi regionalitás szintjei című dolgozata arra a következtetésre jut, „[...] hogy a nyelvi regionalitás vonatkozásában pusztán a

hangstatisztikára alapuló mérési eredmények segítségével is el lehet különíteni lényegesnek tekinthető szinteket" (126).

A kötet harmadik részében a már említett újvidéki intézetben folyó, széles körű kutatásokról ad PAPP GYÖRGY beszámolót, illetőleg magukról a kutatásokról nyújt képet PENAVIN OLGA, LANCZ IRÉN, RAJSZI ILONA, MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ és PAPP GYÖRGY is. Részben e munkálatokban is a legjobb nyelvjárás-kutatói hagyományon alapuló módszerek uralkodnak, így például a bánáti magyar nyelvjárási atlasz munkálataiban, a zárt *ë*-zés a közép-bácskai regionális köznyelvben tárgyú kutatásban vagy a bácskai nyelvjárások változása és a köznyelvi norma vizsgálatában.

A konferencia kötetének negyedik, utolsó része változatos témájú és az eddigiektől némileg eltérő eljárásmodszertű munkákat tartalmaz. VARGA LÁSZLÓ a stilizált magyar beszéddallamokról (*stylized tones*) ír, s tulajdonképpen az ilyen, eső beszéddallam pragmatikai szerepéről, amely „önálló + rutinszerű + mozgósító” (176). SZENDE TAMÁS az élőbeszéd lazítási folyamatairól értekezik (redukció, törlés, kihagyás, csonkítás, szekvenciaredukció), s hasznos megállapításokat tesz a mai magyar élőbeszéd megértésének egyes gondjairól. – P. LAKATOS ILONA a Szerkeztkeveredés az élőnyelvben című dolgozata bizonyos típusokat állapít meg a tárgyalt jelenségben, amelyet jó okkal kapcsol a nyelvi produktivitás fogalmához (190, 199). – E részben található – egyebek mellett – WACHA IMRE, Számítógépes program terve szövegszintaktikai kutatásokhoz című előadása. A tervezet kellő súlyt látszik fektetni a szövegtani szempontokra. „A programterv Deme László szövegvizsgálati módszerére épül [...]” (213), tudniillik DEME, Mondatszerkezeti sajátságok gyakorlati vizsgálata. Budapest, 1971. könyvére. WACHA jelzi, hogy egyéb tapasztalatokra is épít, hogy számos gondja van az élőbeszéd szövegének és az alapul vett módszernek az összeépítésére. Legkérdésesebbnek mindezek mellett az látszik, hogy az élőnyelvből származó szövegek megnyilatkozásokból állnak (nem a grammatikai szabályok szerinti rendszermondatokból), I. KÁROLY SÁNDOR: Népr. és Nyelvtud. XXIV–XXV [1980–1981], 49–63), s ezeket „mondatszerkezeti sajátságok” szerint vizsgálni aligha lehet nehézségek nélkül (vö. BENKŐ LÁSZLÓ: Nyr. XCVI [1972.], 234). A tervezet vázlatos bemutatása számos és valós szövegtani problémára utal, illetőleg ilyeneket tartalmaz. „E tervezett segédeszköz tulajdonképpen maga is egyfajta [?] kutatási program és tematika is a beszélt és az írott nyelvváltozat szövegtanának összehasonlító vizsgálatához” – mondja végül is a szerző (218).

A kiadvány egésze mutatja, a (nem csupán honi) magyar kutatók érdeklődéssel és hozzáértéssel fordulnak az élőnyelv vizsgálatához. Leghasznosabb és újat hozó eredményeiket nyilván a szövegtani megalapozottságú vizsgálódásaik fogják hozni.

Büky László

KISS JENŐ
ÁLLANDÓ SZÓKAPCSOLATOK
A RÁBAKÖZI MIHÁLYIBAN

NytudÉrt. 127. Bp. 1989. 155 Oldal

Kiss Jenőnek ez az újabb munkája a mihályi nyelvjárás frazémáit mutatja be. Ahogyan azt a szerző is hangsúlyozza, a mű szerves folytatása eddigi Mihályiból való nyelvi leírásainak. (A rábaközi Mihályi igeképzői. NytudÉrt. 69, Bp., 1970, Mihályi tájszótár. NytudÉrt. 103. Bp., 1979, A rábaközi Mihályi nyelvjárásának hang- és alaktana. Akadémiai Kiadó, Bp. 1982). A munkát Balogh Lajos lektorálta, szerkesztője Kázmér Miklós volt.

A dolgozat gazdag anyagot tartalmaz, s bár a szerző nem törekedhetett teljességre, rendkívül értékes gyűjtemény és feldolgozás született. Kiss Jenő e munka elkészítésével nem kis feladatot vállalt magára. Egy nyelvjárás állandó kifejezéseinek összegyűjtése ugyanis rendkívül sok időt, energiát és nagy precizitást követel, s jó néhány módszertani problémát is meg kell oldani a sikeres gyűjtés érdekében. Mikor Kiss Jenő 1980-ban megkezdte a szisztematikus frazeológiai gyűjtést, már sok elvi és gyakorlati tapasztalat birtokában dolgozhatott, s munkáját az is megkönnyítette, hogy anyanyelvjárásának vizsgálatában „begyakorlott adat-közlők” segítették.

Nagy érdeme a dolgozatnak, hogy a szerző a gyűjtéssel és a feldolgozással kapcsolatos konkrét módszertani, valamint elvi problémákat részletesen elemzi. Az előszó jellegű *B e v e z e t é s* (5–7) után ugyanis *A l e í r á s k é r d é s e i* c. fejezet alpontjaiban szó esik a nyelvjárás állandó szókapcsolatok vizsgálatának történetéről (9–12), a vizsgálat általános kérdéseiről és az anyag körülhatárolásáról (12–17), magáról az anyaggyűjtésről (17–21), a frazémák nyelvjárásbeli szerepéről (21–24), a táji állandó szókapcsolatok életéről, változásairól (24–27), a változatok és a variabilitás állományi és használatbeli kérdéseiről (27–30), valamint a stilisztikai minősítés (30–31), az anyagközlés (31–32) és a hangjelölés elveiről (32–33). A gyűjtött anyag bemutatásához vezet át a falucsúfolókról (34–42), az „egyszeri esetek”-ről (42–43) és a névcsúfolókról (43–44) szóló összefoglalás. Ezek után – egy rövid válogatott bibliográfiát követően (45–47) – találhatjuk az *A d a t t á r* részt, azaz a mihályi állandó szókapcsolatok vezérszó szerint betűrendbe szedett bemutatását (49–141). Az adattár használatát a fogalomkörök szerint elkészített *M u t a t ó* könnyíti meg (142–155).

A l e í r á s k é r d é s e i c. rész alfejezeteiben a szerző tisztelettel érdemlő pontossággal és körültekintéssel foglalkozik minden olyan kérdéssel, ami kapcsolatban van a táji frazeologizmusok gyűjtésével. A dolgozat hasznosítja az

eddig megjelent frazeológiai munkák tapasztalatait, s tárgyilagosan jelöli meg saját feladatát, illetve korlátait is.

Alapvető nehézségként említi például a szerző a köznyelviség, illetve a szókészletek elterjedtsége megállapításának kérdését, jelezve, hogy O. NAGY GÁBOR jó összefoglaló munkáinak és értelmező szótárainak a segédlete ellenére sem kielégítőek az ehhez rendelkezésre álló információk. Ez valóban így van; a kérdésre alább még visszatérek. Egyetérthetünk Kiss Jenőnek azzal az értékmentő eljárásával is, hogy az ún. értelmezett szókapcsolatok is helyet kaptak a gyűjteményben, illetve hogy a falucsúfólók, névcsúfólók és az ún. egyszeri esetek tárgyalására a szokásosnál nagyobb figyelmet fordított éppen abból a célból, hogy elősegítse ezeknek a típusoknak a jövőbeni feldolgozását. A szerzőnek e törekvése egyébként, tudniillik hogy egyengeti az utat az elkövetkező vizsgálatok és kutatások számára, az egész dolgozatban érvényesül, s ez a munkának további nagy értéke.

Fontosnak látom megemlíteni, hogy a dolgozat ráirányítja a figyelmet a neologizmusok kérdéscére, s ezzel – ha csupán utalásszerűen is – elősegíti a rendszerszerű nyelvjárásvizsgálatot. Gyakran megfélemlítünk ugyanis arról, hogy nemcsak kivesznek nyelvi-nyelvjárási elemek, hanem vannak köztük olyanok is, melyek csupán rendszerbeli helyüket változtatják meg; s természetesen új kifejezésekkel is gyarapodik minden nyelvváltozat. A jövőben e kérdésekre nagyobb figyelmet kell fordítanunk.

A szerző részletesen kitér a nyelvjárási állandó szókapcsolatok közösségbeli szerepére, kommunikációs értékére is, s ezzel hasznos szempontokat ad az efféle vizsgálatokhoz.

Hangsúlyozottan van jelen a gyűjtés szempontjai között a szinkronitás és a szinkrondinamizmus kérdése. A vizsgált 2233 állandó szókapcsolatot a szerző a szinkrón nyelvállapotban (elvben a néhány éves gyűjtési időszak szinkrón metszetnek tekinthető) betöltött helyük szerint kihalt (4,7%), visszaszoruló (14,6%), általánosan ismert és használt (78,5%) és terjedőben levő új (2,2%) kategóriákkal minősíti. Így a leíró szempontú vizsgálatban a történeti változásnak egy stádiumát is tanulmányozhatjuk, vizsgálhatjuk a szinkroniában a diakroniát.

Ide tartozik a variabilitásnak, a változatgazdagságnak a vizsgálata is. Részletes elemzést találunk az alaki és a jelentésbeli, az állományi és a használati szinten előforduló változatokról. Mindezt példákkal illusztrálja és típusokba rendezi a szerző, s ezzel is segíti az anyagban való jobb tájékozódást. Az alak és jelentés típusait csoportosító táblázat azonban nem eléggé meggyőző szá-

momra (28. o.). Ugyanis az alaki változatok a szinonimákkal egy csoportba kerültek (pl. az éhség három különböző szempontú megnevezése egy jelentéshez került, az alakváltozatszerű szólások mellé), s a jelentések elkülönítése is vitatható (egy jelentés vagy két jelentés), hiszen míg pl. a „*Jó hēre tettē a botját* = a) jómódú lányt vett feleségül; b) jól elhelyezkedett” (tehát: jó anyagi helyzetbe hozta magát a) nőül, b) állás révén) szólás kétjelentésűnek számít, addig az „*Agybaj nab baj* = b) agyában sérült, megbetegedett – pl. agyvérzéses – emberre mondják” szólás a csoportosítás szerint egyező jelentésű (ti. a 4 és több alak – 1 jelentés csoportban van) többek közt a „*Ha tarka pillét lát először az embēr, akkor beteg lēs, ha fehérret, akkor nēm.* (gyereknek)” közmondással stb., azon az alapon, hogy mindkettő betegségre vonatkozik. Ezekben az esetekben talán nem kellett volna ragaszkodni a szigorú rendszerezéshez.

A stilisztikai minősítéséhez a szerző jórészt a szótárírási gyakorlatban is bevált kifejezésekre támaszkodik, s gyakran él az összetett jellemzés eszközével is (tréfás-játszi, gúnyos-durva stb.). A stílusminősítések alkalmazása meggyőz bennünket arról, hogy Kiss Jenő kiválóan ismeri szülőföldjének nyelvjárását és népi közösségét. Esetenként azonban talán ökonomikusabban lehetne fölhasználni a stílusminősítő kifejezéseket. A pejoratív és a rosszálló besorolás például két különböző minősítésként jelenik meg a műben, ugyanakkor viszont alkalmazásukra nézve semmilyen elvi különbségtételt nem találunk, s a gyakorlati alkalmazás példái sem mutatnak érdemleges különbségeket. A rövidítésjegyzék a következő meghatározást adja: „*pej.* = pejoratív, becsmérlő, lekicsinylő; *rossz.* = rosszálló”. A *pejoratív* melléknév jelentései az Idegen szavak szótára (Bakos Ferenc szerk. Bp, 1983) szerint a következők: rosszálló becsmérlő, lekicsinylő. Ennek alapján is elég nehéz dolog a két minősítést következetesen szétválasztani, s így alkalmazni is; ezért össze lehetne őket vonni. Az Adattár következő példái is bizonyítják, hogy az elvi elkülönítést a gyakorlatban megvalósítani hálátlan feladat: 1. az *Un níz ki, mind aki benéz* 'nagyon furcsa, visszataszító, különös alak' kifejezés rosszállónak minősül, de a hasonló jelentésű *Idegēn Istók* 'ismeretlen, nem rokonszenves személy' pejoratív értékű; 2. a *nagy franc* 'ügyeskedő, másokat gátlástalanul kijátszó, dologkerülő (ember)' kifejezés rosszálló, viszont a némileg rokon jelentésű „*Ēccēr igy, ēccēr ugy* = (a véleményét gyakran, gyorsan változtatóra mondják)” pejoratív. A pejoratívnak jelzett kifejezéseknek, szólásoknak becsmérlőbbnek és lekicsinylőbbnek kellene lenniük a rosszálló árnyalattal minősített párjaiknál; azt hiszem, ez nem igazán megfogható különbség. Egyébként a *pejoratív* jelzésnek a dolgozatban való ritka előfordulása is mutatja,

hogy a két minősítést célszerű lenne összevonni. (Kiss Jenő Mihályi táj-szótarában is csupán egyféle *rosszalló* kategóriát alkalmazott, e munka 17. oldalán ugyanis a következő feloldást találjuk: *rossz.* = rosszalló, pejoratív.)

Az Adattár részben felsorakozó állandó szókapcsolatok rendkívül érdekes olvasmányt jelentenek. Mihályi népének, a falu szellemi-nyelvi közösségének hagyománya, szemléletmódja, éleselméjűsége és humora, közvetlensége és az élet hideg törvényeihez igazodó bölcsessége egyaránt megnyilvánul e kifejezésekben, s ezzel sajátos magyar gondolkodásmódunknak egy darabját ismerjük meg jobban.

A dolgozat 2233 állandó szókapcsolatot tartalmaz, főként szólásokat, kisebb részben szójárásokat, közmondásokat, szóláshasonlatokat, értelmezett szókapcsolatokat, valamint falu- és névcsúfolókat.

Igen tanulságos például a vezérszavak gyakorisági sorrendje. Az ugyanis, hogy az *Isten* és az *ember* főnév áll az első két helyen, jól rámutat a népi életfölgés alapjaira. Az állandó szókapcsolatok jelentéskörét is vizsgálni kellene a jövőben a táji frazeologizmusok elemzésekor, s tájegységenként az eredményeket össze kellene vetni. Ezt szorgalmazza Kiss Jenő is, amikor így ír: „Jó lenne, ha nyelvészeink közül legalább néhányan készítenének nyelvjárási frazeológiai leírást, hogy az anyagmentés mellett a leírási szempontok finomításával [...] közelebb kerülhessünk [...] az elvi tanulságok levonásának a lehetőségéhez, a nyelvföldrajzi kutatások megindításához.” (12)

Az Adattárban gondosan feldolgozott nyelvi anyag vizsgálatakor az egyik fő szempont és probléma éppen a fentebb elmondottakból adódik. A szerzőnek ugyanis meg kellett állapítania a mihályi nyelvjárás állandó kifejezéseiről, hogy azok táji jellegzetességek, a magyar nyelvterület nagy részén elterjedt szókapcsolatok vagy egyértelműen köznyelvi alakulatok-e. Mivel ez ma még igen nehéz feladat – a rendelkezésre álló munkák és a belőlük meríthető ismeretek szerény volta miatt –, munkájában Kiss Jenő a *népnyelvi* és a *köznyelvi* minősítést összevonta: „Ezen bizonytalansági tényező miatt nem is választottam külön anyagomban a népnyelvi és köznyelvi állandó szókapcsolatokat, mindkét kategóriát X szimbólummal jelölöm.” (15) A szerző anyaggyűjtésének szempontjai között azt is megemlíti, hogy időhiány miatt a köznyelvvel egyező szókapcsolatok szisztematikus gyűjtéséről lemondott. A nyelvi anyag ilyenféle leszűkítése és a fentebb említett nyelvrétegekre vonatkozó minősítések egybevonása és egyszerűsítése teljesen érthető és indokolt. Ennek eredményeként azonban számolni kell azzal, hogy ha valaki – az ország bármely területéről – a kezébe veszi a gyűjteményt, meg fog lepődni azon: milyen sok szólást ismer a helyi használatúnak

jelzettek közül; s ugyanakkor azon is csodálkozhat az olvasó, hogy az X jellel ellátott szólásmondások egy részét sohasem hallotta. Így jártam én is, amikor áttanulmányoztam a gyűjtemény anyagát. A családom tagjai között és néhány egyetemi hallgató körében végzett kérdés révén bebizonyosodott számomra, hogy a s z ó l á s o k e l t e r j e d t s é g é t még igen kevésbé ismerjük. A megkérdezettek elsősorban Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, valamint Szeged, a Tiszántúl néhány települése és Fejér megye egyes területei népnyelvét képviselték. A körkérdezést az adattári rész A, Á, C, CS, D, F és N betűs vezérszavaihoz tartozó szókapcsolatokon végeztem el, összesen 395 frazémát vizsgáltam meg így, a teljes anyagnak közel egyötödét. Az elemzés a következőket mutatta.

A szerző 20,5%-ban jelzett általános elterjedtséget, viszont adatközlőim 36%-nyi szókapcsolatot egyöntetűen ismertek, fölismertek. Az X-szel jelzett frazémákat (81 db) külön vizsgálva viszont azt tapasztaltam, hogy 32%-ukat egyik adatközlő sem ismeri. Ebben nyilvánvalóan az is szerepet játszik, hogy a szerző által alapul vett Magyar szólások és közmondások c. munka a szépirodalmi előfordulású esetek egy részét is köznyelviként értékelte, holott az ilyen kifejezések legfőljebb az irodalmi elemek közé lennének besorolhatók. Míg tehát a példának a jelzettnél lényegesen nagyobb része látszik közismertnek, addig az általános elterjedtségűnek jelzettek jelentős százaléka szűkebb, irodalmi stb. használatúnak tűnik. Jó példa a mondottak érzékeltetésére a „*Nēm és nēm!* = szó sem lehet róla!” vagy a „*Halottakrú vagy jót vagy sēmmit* = illetlenség elhunyt emberről rosszat mondani” stb. állandó szókapcsolat, mely jelzés nélkül, tehát nem általánosan elterjedtnek van föltüntetve; ugyanakkor „*Az adósság ēt tálbul ēszik az embērrēl* = az adósság szüntelen gond”, az „*Ősszecsuklik, mint a calstok* = összeesik, összerogy (ember)”, a „*Nēm ír ēf fagarast (sē)* = semmit sem ér,” vagy a „*Falu farka* = szomszédoló, pletykahordó nő (gúny)”, illetve az „*Odavan falustul* = a) nagyon oda van, nagy bajban van; b) nagyon be van rúgva (tréf)” stb. szókapcsolatok X jelzéssel szerepelnek, azaz köznyelvi és országosan elterjedt népnyelvi besorolást kaptak.

Ha majd pontosabban meg tudjuk ítélni – megfelelő feldolgozások birtokában – egyes szólások, mondások elterjedtségét, nyelvrétegbeli helyét, akkor az a l a k i é s j e l e n t é s b e l i v á l t o z a t o k ról is biztosabban nyilatkozhatunk. Szinte hihetetlen például, hogy gazdag anyagában a szerző egyetlen példát sem talált jelentésbeli táji szókapcsolatokra. Kiss Jenő nyilvánvalóan nem mondhattott mást, hiszen nem volt mihez viszonyítania a kifejezéseket. Azonban az említett felszínes összevetésem, körkérdezésem alapján máris jól látszik, hogy jó néhány

mihályi szókapcsolat jelentése sajátos más tájegységekhez viszonyítva, illetve nagyon sok az eltérés, az alaki változat. A jövőbeni frazeológiai munkák céljuknak kell, hogy tekintsék az elterjedtség megállapítását, meghatározását is. Külön figyelmet kell fordítanunk az irodalmi szólásokra, közmondásokra, hiszen nagyon sok állandó szókapcsolatot csak olvasmányaink közvetítésével ismerünk meg. Például az 'akasztani való gazember' jelentésű *akasztófavirág* (*akasztófa címűre*) kifejezést régi meséskönyveim lapjairól ismerem csak, s adatközlőim is úgy nyilatkoztak egy-egy mondás-kapcsán, hogy „úgy olvasták” valamikor. Az általános elterjedtségű népnyelvi, köznyelvi kifejezést tehát el kell választani az irodalmi nyelvitől; ez természetesen nem könnyű feladat.

Az A d a t t á r egészében igen gazdag gyűjteményt tár elénk, s az anyag áttekinthető több szempontból való rendszerezése jól használható, élvezetes olvasmánnyá teszi a munkát. Az aprólékos kidolgozás és a világos tagolás is dicséri a szerzőt. Csupán néhány apró észrevételt tennék. Néha hiányzik a grammatikai differenciálás vagy pontosítás, például az *Ěf fia síncs* szólást jobb lett volna *Ěf fia (vmi) síncs* (stb.) alakban fölvenni, s akkor a magyarázat is egyszerűbb lehetne (nem kellene csak a hangsúlyozásra hagyatkozni a jelentésadásban). A vezérszavak fölvetelének az a módja, hogy az első főnévi tagot vesszük figyelembe, oda vezet, hogy pl. a *Kiköpött az anyja/apja* szólást a *pök* igénél nem lehet megtalálni, ugyanakkor viszont mind az *anya*, mind az *apa* vezérszónál megjelenik. A szerző etimologizálásra nem vállalkozott, s ez érthető. Esetenként azonban elkerülhető lett volna a „kérdőjel”; például a *gyimot* (?) esetében talán eldönthető lett volna az *Ütik, mint a gyimot* alak kérdőjelezésével, hogy a *gyimot* tárgyeset-e. Az *Akkora, mind ész szelemenágas* 'nagy, magas' szóhashasonlat *szelemenágas* (?) szavának jelentése pedig világos (l. a Magyar Tájszótár II. kötetének következő helyét: „*Hosszu, mint a szelemenágas*” (Dunántúl), itt tehát nem értem a kérdőjelet. Helyenként pontosabb magyarázatra is szükség lehet, például a „*Még sokszor kinn aluszik* = messze van még a betakarítás (szüret)” szólás jelentésértelmezését szűkszavúnak és nehezen érthetőnek találom (ki, mi alszik kint?; milyen szituációban hangzik el a kifejezés stb.). Az elméleti részben jó lett volna arra is kitérni, hogy a neologizmusok jelének (□) és a köznyelvi-népnyelvi besorolás jelének (X) mi az egymáshoz való viszonya; az alkalmazásból ugyanis úgy látszik, mintha a neologizmus egyúttal köznyelvi is lenne, mivel nem szerepelhetnek e jelek együtt (stb.). Véletlenül egy utalási hibára is rábukkantam: a Mutató rész *beteg* címszavának k 136-os utalása téves (csetleg nyomdahiba).

Summázva a Kiss Jenő újabb – a mihályi frazeologizmusokat tárgyaló – művéről elmondott véleményemet: a néhány apró szilánk ellenére finoman csiszolt, remek munkát tartok a kezemben. Egyetlen nagyobb hiánya pedig a szerzőn kívül álló okból, a frazeológiai kutatások jelenlegi állapotából következik. A munka nemcsak önmagában értékes és jelentős, hanem a jövő tájnyelvi frazeológiai kutatásaira is ösztönző hatással van, s kiváló szakmai alapot, példát és segítséget jelent a készülő hasonló dolgozatok szerzői számára. Forgassuk haszonnal a szaktudomány és mindannyiunk gazdagodására és örömére a mihályi állandó szókapcsolatok eme gyűjteményét.

H. Tóth Tibor

A MAGYARORSZÁGI SZLÁV NYELVTUDOMÁNY BIBLIOGRÁFIÁJA 1985-IG. BIBLIOGRAFIJA VENGERSKOJ JAZYKOVEDČES- KOJ SLAVISTIKI DO 1985 G.

*Szerkesztette Nyomárkay István vezetésével a szerkesztő bizottság:
Gergő Ferenc, Hollós Attila, Zoltán András. Budapest, 1990. 170 lap*

Jól használta föl az ELTE Bölcsészettudományi Karának Szláv Filológiai Tanszéke az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) révén pályázattal elnyert pénzt: az 1885 és 1985 között lezajlott száz esztendő nyelv tudományi szlavisztikai termését gyűjtötte be, majd rendszerezte egy munkacsoport, amelyet a szerkesztő bizottságként megnevezett, a nemzetközi szlavisztikai életben magasra értékelt tanárokból álló gyülekezet szervezett végső formába. A záró évszám problémátlan: ki kellett tűzni az anyaggyűjtés befejező esztendejét, innen lehet továbblépni, öt vagy tíz évenként újabb bibliográfiai gyűjtést közreadni. A nyitó évszám azonban vitára ingerelhet. ASBÓTH OSZKÁR tudományos tevékenységének kezdete látszólag valóban határárkó a magyar nyelv tudományi szlavisztika történetében, csak-hogy – szerencsére – éppen ez a kötet hoz fontos adatokat előbbi évekből, 514–520-as sorszámozással; BUDENZ JÓZSEF írásait 1863 és 1881 között (az 514-es sorszámu tanulmány évszáma sajtóhiba, nem 1963, hanem 1863) vagy MUNKÁCSI BERNÁT igen jelentős dolgozatait 1881 és 1884 között (1754–1759. sorszám); valamint a 916. sorszámon található értekezést, HALÁSZ IGNÁCNak a magyar-szláv nyelvi érintkezéseket tárgyaló művét 1884-ből. Mindössze annyit szeretnénk jelezni, hogy ASBÓTH OSZKÁR munkássága, széles körű levelezése, megannyi személyes érintkezése kapcsolta be a magyar nyelv tudományi szlavisztikát a nemzetközi szlavisztikai életbe, de 1885 előtt is számos értékes mű dicséri nyelv tudományi szlavisztikánkat. Ez ebből a bibliográfiából is kitetszik.

A másik vitatható és jószerivel megnyugtatóan aligha megoldható kérdés: a bibliográfia gyűjtőköre pontos határainak kijelöléséé. Egyetérthetünk azzal, hogy a népszerűsítő vagy ismeretterjesztő publikációk kimaradtak a gyűjtésből. Feltétlenül fel kellett-e venni ez esetben az Élet és Tudományban közölt cikkeket? Mellőzték a fordítási, metodikai, alkalmazott nyelvészeti problémákkal foglalkozó dolgozatokat, ezt is helyeseljük, ám nem minden esetben sikerült kiszűrni a nyelvi-nyelvészeti vonatkozásokban szegény írásokat. Például az 1094. sorszámon található publikáció, KEMÉNY G. GÁBOR cikke, Mocsáry Lajos és a nemzeti egyenjogúság elmaradhatott volna, viszont talán nem lett volna egészen helytelen ARATÓ ENDRE és NIEDERHAUSER EMIL mindazon könyveit és cikkeit fölvenni, amelyekben a nyelvi öntudatosodás, a nyelvújítások-nyelvteremtések problémája az elemzés tárgya, igaz, a történelemtudomány szemszögéből. Az Élet és Tudomány helyett el tudtam volna képzelni a Láthatár, a Helikon Világirodalmi Figyelő végigfésűlését, az előbbi

folyóiratban jelent meg az a Balkán-ankét, amely aztán önálló kiadvány formájában Magyarország és a Balkán címmel látott napvilágot GÁL ISTVÁN szerkesztésében, olyan közreműködőkkel, mint KNEZSA ISTVÁN és HADROVICS LÁSZLÓ, akik a szláv-magyar nyelvi kapcsolatok kutatásának lehetőségeiről írtak.

Előfordul, hogy egy, a bibliográfiába feltétlenül beletartozó könyvről csupán a számon tartott recenzió útján értesülünk. Ilyen GÁLDI LÁSZLÓnak a Documenta Danubiana sorozatban megjelent, és önálló kiadványként is publikált A Dunatáj nyelvi alkata. A Dunatáj irodalmi fejlődése c. műve. Míg ez hiányzik, addig SZIKLAY LÁSZLÓ ismertetése 2813-as számon föllelhető. KARDOS TIBOR tanulmánya, A Huszita Biblia keletkezése (1060-as sorszám) benne van a bibliográfiánkban, viszont a kimondottan nyelvészeti érvekkel gazdag vitacikk, KÁROLY SÁNDORÉ, A huszita mozgalom és a magyar írásbeliség (Tanulmányok a csehszlovák-magyar irodalmi kapcsolatok köréből. Budapest, 1965, 73–92) hiányzik. Ugyancsak fájdalmas hiány KÁROLY SÁNDORNak egy másik dolgozata, A mai prágai iskola (Nyr. 1968, 197–204). Megfontolandó, mennyire tartozik ebbe a bibliográfiába mindaz, amit SZIKLAY LÁSZLÓ a prágai strukturalizmusról írt, hiszen elsősorban annak irodalomtudományi hozadéka érdekelte.

S még egy apróság: a 2600-as sorszámon JUNG KÁROLY egy érdekes írása található. A szerző: jugoszláviai magyar folklórlista, tehát csak akkor lett volna indokolt írásának felvétele, ha más, hasonló „státusú” szerzők is helyet kaphattak volna.

Nem tetszett ki az eddig leírtakból, hogy valójában kitűnően, azaz áttekinthetően szerkesztett, roppant mennyiségű anyagot tartalmazó bibliográfiáról van szó (3099 tétel). A magyar és orosz nyelvű előszót rövidítésjegyzék követi, majd a bibliográfia emilyen fejezetekre tagolódik: Önálló kiadványok, Cikkek, Recenziók, Tudománytörténet, Névmutató. A magyar nyelven megjelent írások címét zárójelben oroszul is közlik a szerkesztők. Az anyag sokrétősége, a művek címének olykor szűkszavúsága, máskor összetettsége nem tette lehetővé a tárgymutató készítését, viszont egy szómutató esetleg célszerű lett volna. A névmutató (a szűrőpróbák tanúsága szerint) pontos, néhány hibára bukkantam csupán (GÁL ISTVÁN a Névmutatóban 877-es sorszámmra utal, a valóságban a 876-os sorszámon szerepel stb.).

Az említett hibák, vitatható megoldások felsorolásával az volt a célunk, hogy a további munkát segítsük, „az esetleges következő kiadás” mellett a folytatást sürgezzük. Jó lenne, ha az ilyen típusú bibliográfia kiadása rendszeressé válna.

Fried István